

בארה של תורה

מאוצרותיו של הרב ראובן גולן שליט"א
מח"ס "בארה של תורה", "ריבד הזהב" על הל' שבת, ו"לפלגות ראובן" על הל' פסח ויו"ט

העלון יו"ל ע"י מוסדות "דרכי תורה" - רחובות

לע"נ יחיאל בן סעדיה שעירי ז"ל | גליה בת עובדיה אהרוני ע"ה
אריאלה חיה בת אהובה רוזנפלד ע"ה | אביבה בת שושנה ישראלי ע"ה

גליין 952

פרשת
האזינו

דוא"ל להערות
ורשימת תפוצה:

rg5740@gmail.com
051-8410805

שמכפרים על עוונות ומדוע נמשלו דברי תורה דוקא לשעירים?

אמנם הנה ידוע שאדם שזוכה לעשות תשובה מאהבה וזדונות נזכרות לו לזכויות. ומבואר במדרש תנחומא (פרשת נח, ג') שקיום מצוות תשובה מאהבה תלוי בראש ובדאשונה בתלמוד תורה. המדרש עומד על כך שקבלת תורה שבעל פה, על דקדוקיה וקשייה, דרשה כפיית הד כגינית, שכן "אינו לומד אותה אלא מי שאוהב את הקב"ה בכל לבו ובכל נפשו ובכל מאודו".

נמצא אפוא, שקיום מצוות אוהבת ה' מושג דווקא על ידי עמלה של תורה. מתוך כך, הלומד מגיע למדרגה הגבוהה ביותר של "תשובה מאהבה", שבה הזדונות נעשות לו כזכויות.

לאור יסוד זה, מאיד הגאון רבי בצלאל זולטי בספרו 'משנת יעבץ' את דברי רבנו יונה ב'שערי תשובה' (שער רביעי, אות ט'). רבנו יונה מחדש שמי שיש בידו עון חילול השם, שאין לו כפרה רגילה, "תמצא לו כפרה בהגיגות תמיד בתורה ויגיעתו בה". ולכאורה פלא הוא, דכיצד תורה מכפרת במקום שבו תשובה ויום הכיפורים תולים?

אלא שלפי המבואר, על ידי לימוד התורה האדם מעפיל למדרגת "תשובה מאהבה", שבה כל הזדונות מתורפכות לזכויות. כפי שמבואר ב'מנחת חינוך', ארבעת חלקי הכפרה (שמדם נלמד שחילול השם דורש מיתו) נאמרו רק לגבי "תשובה מידאה". אך ב"תשובה מאהבה", שבה העבירה עצמה הופכת לזכות, ממילא מתכפרים גם חייבי כריתות, מיתות בית דין ואף עון חילול השם.

מקור מופלא לכך הוא דברי המדרש הג"ל "כשעירים עלי דשא – מה שעירים הללו באים על חטאות ומכפרים, כך דברי תורה מכפרים על עבירות".

לדעת הרמב"ם (הלכות תשובה פ"א ה"ד), בזמן שבית המקדש היה קיים, היה השעיר המשתלח ביום הכיפורים מכפר מיד על כל עוונות בני ישראל, כולל עון חילול השם. זוהי בדיוק כוונת הספרי: כשם שה'שעירים' מכפרים על כל העבירות ללא יוצא מן הכלל, כך גם דברי תורה מכפרים על כל העבירות, לדבות חילול השם, משום שהם מביאים את האדם לתשובה מאהבה שממקדת הכל.

על פי זה מתבארים היטב גם דברי הנביא הושע: "שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעקבך. קחו עמכם דברים ושובו אל ה'..." יש לשים לב לשינוי הלשון: הפסוק פותח בלשון יחיד ("שובה", "בעקבך") ועובר מיד ללשון רבים ("קחו", "ושובו").

מבאר ה'משנת יעבץ': תחילת הפסוק עוסקת בעצם העבירה. בעצם המעשה, כל ישראל שווים. לכן פונה הנביא בלשון יחיד, שכן כל ישראל נידונים כאחד לגבי עצם המעשה.

אולם, לעבירה מתלווה לעיתים קרובות גם עון 'חילול השם', ובכך ישנם הבדלים תהומיים בין אדם לאדם. כפי שמבואר במסכת יומא (פ"ו ע"א), תלמיד חכם שחטא – חילול השם שלו עצום לאין שיעור לעומת אדם פשוט. כאן אין דין אחד לכולם. לכן, על חילול השם, פונה הנביא בלשון רבים, שכן לכל איש ואיש מדרגה שונה באשמת החילול.

ועל עון זה, שאינו מתכפר בקלות, העצה היחידה היא: "קחו עמכם דברים" – ואין דברים אלא דברי תורה. רק על ידי עמל התורה, דמביא לאהבת ה', יכול כל אדם לזכות לכפרה שלמה אפילו על חטא חילול השם, עד שזדונותיו ייעשו לו כזכויות.

לחיות מעבר למקרה: המפתח לפתוח את שערי ההשגחה הפרטית

בפתח שירת האזינו, פונה משה רבנו אל השמים ואל הארץ בקריאה נרגשת. אך מעבר לפשט הפסוקים, טמון כאן יסוד רוחני עמוק הנוגע לכל אחד מאיתנו בחיי היומיום, יסוד אותו מבאר הגאון מקו"י גלוב בעל ה"ארץ צבי".

כדי להבין את עומק הפסוק, עלינו להקדים את יסודו המפורסם של הבעל שם טוב הקדוש על הפסוק בתהילים: "ה' צלך על יד ימינך".

מדוע ה"צל"? כפי שהצל של האדם מחזק במדויק כל תנועה שהוא עושה – אם האדם מרים את ידו, גם הצל מגיף את ידו, ואם הוא מתכופף, כך עושה גם הצל – כך בדיוק מתנהג הקדוש ברוך הוא עם האדם.

ההנהגה העליונה כלפינו היא כבואה מדויקת של מידת הביטחון והאמונה שלנו. כפי מידת הביטחון שיש לאדם בבואה עולם, כך ממש מתנהגים עמו מן השמים בהשגחה פרטית גלויה. ככל שהאדם משליך את ידו על ה', כך ה' יתברך "מתעטף" בהנהגה של השגחה פרטית מכוונת ומחבקת עבורו.

על פי זה, מפרש ה"ארץ צבי" את המילים "ה'אֲזִינוּ שָׁמַיִם": המילה "האזינו" פירושה להטות אוזן, כפי שנאמר בישעיהו: "הִטּוּ אָזְנוֹכֶם וְלִבּוֹ אֵלַי". התורה קוראת לנו: "האזינו השמים" – אם אתם, בני האדם, תטו את האוזן והלב אל השמים, אם תשכילו להביט אל על, להבחין ולהאמין באמונה שלמה שכל פרט ופרט בחייכם – קטן כגדול – מנהל ומכוון ישירות מן השמים,

אם תעשו כך, מבטיח הבורא: "וְאֶדְבָּרָה". חז"ל במסכת סנהדרין (ח, ע"א) דורשים את המילה "דבר" מלשון הנהגה והנהלה, כמו "דבר אחד לדוד" (מנהיג אחד לדוד). ואומר הקדוש ברוך הוא: ברגע שאתם מטים אוזן ומאמינים שהכל מהשמים, אזי "ואדבר" – אני אנדוג אתכם באופן אישי! אני אקח את המושכות לידי ואנדוג את חייכם בהשגחה פרטית מופלאה ומדוקדקת, ולא תהיו עוזבים ונתונים למקרי הטבע והעולם.

לעתים אנו מרגישים שחינו מתנהלים תחת "חוקי הטבע" או חלילה תחת יד המקרה. אנו נתקלים בקשיים, באתגרים ובדאגות פרנסה או בריאות, ותהוים היכן ההשגחה הגלויה.

ה"ארץ צבי" מגלה לנו שהמפתח נמצא בידיים שלנו. ההשגחה הפרטית איננה גזירה פסיבית, אלא דינמיקה חיה בינינו לבין הבורא. ככל שנאמץ את הראייה האמונית, נטה אוזן ללחישות של השמים בחיינו, ונבין שאין עוד מלבדו – כך נזכה לראות במו עינינו כיצד יד ה' מנווטת את ספינת חיינו בבטחה, מעל לכל חוקי הטבע והמקרה. הבה נטה אוזן לשמים, ונזכה להנהגה אלוהית צמודה ומבורכת!

קחו עמכם דברים: כוחה של תורה להפוך חילול השם לזכויות

בספרי דרשו "כשעירים עלי דשא – מה שעירים הללו באים על חטאות ומכפרים, כך דברי תורה מכפרים על עבירות". ולכאורה יש קרבות נוספים

שלמה בן יוחא ז"ל
שלמה בן לאה חוץ ע"ה
מנחם בן שרה חגיית ז"ל

אברהם שלום בן דחמה
אברהם ז"ל
אלברט בן מרשל חורש הי"ד

שלמה שולמית בת שלמה
בורש ע"ה
דובן בן עדנה וצבי יעקובי ז"ל

יחזקאל בן סעדיה
וסעדיה קהא ז"ל
מורדכי בן שרה ושלמה גרסי ז"ל

יקוט בת מרים דהן ע"ה
צירי בן דחמה אליהו ז"ל
מורדכי בן כרמלה גיל ז"ל

ל י ע י ל י ו י מ ש ת

המראה של הנשמה: הסוד הטמון ב"אישון העין"

שה רבנו מתאר בפני עין ישראל את האהבה הגדולה וההשגחה המופלאה של הקדוש ברוך הוא עליהם במדבר, ומשתמש בדימוי מרגש ומיוחד: "צִדְקָתוֹ כְּאִשְׁן עֵינִי" (דברים לב, י).

האדם ר"ב בעל ה"תפארת שלמה" מראדומסק מגלה לנו כאן יסוד עצום בעבודת השם, הנוגע לחוש החשוב והרגיש ביותר שלנו – חוש הראייה.

מהו בעצם "אישון העין"? אישון העין הוא כמו מראה מלוטשת וזכה. כאשר אדם מביט מקרוב לתוך עינו של חברו, הוא רואה בה השתקפות מדויקת של עצמו. כך בדיוק פועל חוש הראייה של האדם: הוא משקף כראי את פנימיות נשמתו. מה שהאדם בוחר להכניס לתוך עינו, מעצב באופן ישיר את כל עולמו הפנימי, את מחשבותיו ואת קדושת נפשו.

אין ספק שבדורנו, ובפרט במרוצת החיים, בעסקים ובחיי היום-יום, שמירת העיניים היא משימה מאתגרת ביותר. ה"תפארת שלמה" אינו מתעלם מכך; הוא כותב בגלוי ובכנות שהדבר קשה מאוד, ולעיתים נראה כמעט בלתי אפשרי.

אך כאן טמון הסוד הגדול: הקדוש ברוך הוא אינו מבקש מאיתנו את הבלתי אפשרי, אלא את ההשתדלות הכנה שלנו. ברגע שהאדם עושה את המאמץ הקטן שביכולתו ומנסה לשמור על עינו, הוא זוכה מיד לסיוע עצום ועל-טבעי מן השמים, כפי שנאמר: "ורגלי חסידיו ישמור", ועל אחת כמה וכמה שומר ה' את עיני חסידיו.

הקשר המופלא הזה, בין ההשתדלות שלנו לשמירה העליונה, מרומז בדברי חז"ל במסכת בבא מציעא על השומרים: "שמור לי ואני אשמור לך". הקדוש ברוך הוא פונה לכל אחד מאיתנו ואומר: אם אתה תשתדל לשמור על מה שנוגע לי – על קדושת העיניים שהן פתח הנשמה – אני אחזיק לך "שומר שכר". אני אשמור עליך מכל פגע, אגן עליך ועל משפחתך, ואעניק לך שכר שלם ונצחי.

ה"תפארת שלמה" מוסיף שהאותיות של המילה ראייה הן בדיוק אותן האותיות של המילה יראה. ודמו יש בכך למה שלמדנו חז"ל במסכת חגיגה: "כדרך שבא לדאות, כך בא ליראות". הראייה של האדם קשורה בקשר בל ינתק ליראת השמים שלו. ככל שהמבט נקי, טהור וממוקד בטוב ובקדושה, כך יראת השמים של האדם הולכת ומתעצמת.

ועל כך נאמר, "ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני העדה חזק ואמץ", שציוה את יהושע לחזק ולזרז את העם תמיד בענין שמירת העיניים כי הוא היסוד שבו תלוי הכל.

ולכן נחתמת התורה במילים "ואשר עשה משה לעיני כל ישראל" – כי משה רבנו השאיר לנו מורשת של תיקון הראייה והסתכלות של קדושה.

מסר תורני ומעשי לחיים: לעיתים אנו מרגישים שהעולם סביבנו רועש, מבלבל ומלא בניסיונות, ושמירת המחשבה והעיניים היא משימה קשה מנשוא. דברי ה"תפארת שלמה" מעניקים לנו כוח עצום ונחמה גדולה: בורא עולם אינו דורש מאיתנו שלמות, אלא השתדלות!

כאשר אנו עושים צעד קטן – מסיטים את המבט מפרסומות לא ראויה, נמנעים מלהציץ בטלפון ברגע של סקרנות מיותרת – אנו פותחים פתח כחודו של מחט. בתגובה, הקדוש ברוך הוא פותח לנו פתח כפתחו של אולם, שומר עלינו, ומעניק לנו סייעתא דשמיא מיוחדת לשמור על שמחת החיים וטהרת הלב.

הנשק הסודי של עם ישראל: כיצד ניתן "לעכב" גזירת שמים?

בסוף הפרשה, אנו נפגשים עם רגע קובע ודרמטי ביותר בהיסטוריה של עם ישראל – הציווי למשה רבנו לעלות אל הר העברים ולהסתלק מן העולם: "וַיֹּדְבֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר... וְמָת בְּהָרְ אֲשֶׁר אֶתָּה עֹלֶה שָׁמָּה" (דברים לב, מז-ג).

רש"י הקדוש, בפירושו על המילים "בעצם היום הזה", מגלה לנו שישנם שלושה מקומות בתורה שבהם נעשה שימוש בביטוי המיוחד הזה, ובכולם המשמעות היא: "בחצי היום, במראית עין ובאור מלא, לעיני כל".

א. אצל נח: דוד המבול אימו שלא יתנו לו להיכנס לתיבה וישברו אותה.

בקדומות. אמר הקב"ה: אכניס אותו בחצי היום, וכל מי שיש לו כוח למחות – שיבוא וימחה.

ב. ביציאת מצרים: מצרים נשבעו שלא יתנו לישראל לצאת ויהרגו אותם בחרבות. אמר הקב"ה: ארציא אותם בחצי היום, ומי שיכול למנוע זאת – שיבוא וימנע.

ג. במיתת משה רבנו: עם ישראל הכריזו ואמרו: "אדם שהוציאנו ממצרים, קרע לנו את הים, הוריד לנו את המן והעלה לנו את האבן – אין אנו מניחים לו למות!". אמר הקב"ה: הריני מכניסו (אל מותו) בחצי היום, ומי שיש לו כוח למחות – שיבוא וימחה.

כאשר אנו מתבוננים בדברי רש"י, עולה מיד קושיה עצומה: אצל נח ואצל המצריים, מדובר על איומים פיזיים. בני אדם באמת חשבו שבכוחם הפיזי לשבור את התיבה או להילחם בישראל בחרבות, והקדוש ברוך הוא הראה להם את גבורתו בכך שביצע את רצונו בגלוי ואף אחד לא יכול היה לעשות דבר. אך לגבי מיתת משה רבנו – הרי מיתתו היא גזירה רוחנית, נטילת נשמה בידי שמים! כיצד יעלה על הדעת שעם ישראל יוכל למנוע פחית ממשוה רבנו למות? מה הועילה ה"מחאה" שלהם, ומדוע היה צריך הקב"ה להפגין כביכול "גבורה" ולעשות זאת בצדדי היום כדי שלא ימנעו זאת ממנו?

הגאון רבי חיים שמואלביץ ראש ישיבת מיד מיישב את הקושיה ביסוד מרעיד: עם ישראל אכן יכול למנוע את מיתת משה – לא בכלי נשק ולא בכוח פיזי, אלא בכוח התפילה!

אם עם ישראל היו מתאספים כאיש אחד ובוכים ומתפללים לקדוש ברוך הוא שישאיר את משה רבנו בחיים, התפילה הזו הייתה קודעת את גזר הדין.

אך כאן מקשה הגר"ח קושיה נוספת: אם כל כוחם למנוע את המיתה היה בתפילה לקב"ה, הרי בסופו של דבר הקב"ה הוא זה שמחליט אם לקבל את התפילה או לא! אם הקב"ה החליט שמשה ימות, הוא פשוט יכול היה שלא לקבל את תפילתם. היכן כאן ה"גבורה" של הקב"ה בכך שהמיתו בעצם היום הזה?

מכאן מוכיח הגר"ח יסוד מבוזבז: תפילה איננה רק "בקשה" – תפילה היא מציאות וכוח טבעי בבריאה!

כמו שאדם יכול להשתמש במקלות ואבנים כדי לשבור תיבה, וכמו שאדם יכול להשתמש בחרב כדי להילחם – כך התפילה היא כלי מציאותי בטבע שהטבעי הבורא בעולם, בכוחה לשבור גזירות רעות. וכמו שכותב המהרש"א (קידושין כט, ב) שתפילה איננה בגדר נס, אלא היא פועלת כמו פטיש המפרץ סלע באופן טבעי.

הקדוש ברוך הוא חקק חוק בבריא: "הן אל כביר לא ימאס תפילת רבים". תפילת רבים שנעשית באמת ובלב שלם – מתקבלת בהרבה: כביכול, הקב"ה "מחויב" לחזקי הטבע שהוא עצמו קבע, ולכן הוא "מוכרח" לקבל את התפילה.

כדי שמשה רבנו יסתלק מן העולם ולא תופר הגזירה, הקב"ה היה צריך להשתמש ב"גבורה" מיוחדת: הוא סיכל את דעתם של ישראל והסיה את דעתם, כדי שלא יתנו אל לבם להתפלל עליו באותו הרגע! אילו היו מתפללים – התפילה הייתה פועלת את פועלתה ומשה לא היה מת.

הגמרא במסכת נידה (ע, ב) שואלת: "מה יעשה אדם ויחכם?" ומשיבה: "ירבה בשיבה וימעט בסחורה". שאלו התלמידים: "הרבה עשו כן ולא הועיל להם!". השיבה הגמרא: "אלא, יבקש רחמים ממי שהחכמה שלו".

על החלק של בקשת הרחמים (התפילה), הגמרא לא אומרת "הרבה עשו כן ולא הועיל להם". מדוע? כי אין דבר כזה תפילה שנעשית מעומק הלב ובאמת שאינה פועלת! כל תפילה ותפילה היא כוח פיזי-רוחני ממשי שמשנה את המציאות בבריא.

לפעמים אנו מתפללים ומרגישים שלא נענינו, ואנו עלולים חלילה להתייאש. אך עלינו לדעת: שום תפילה אינה הולכת לאיבוד. התפילה יצרה מציאות חדשה בעולם. ואם נראה לנו שהשער סגור – עלינו לחזור ולהתפלל, ואפילו להתפלל על עצם העניין שהתפילה הקודמת נתקבל ותפעל את פועלתה.

כשיש לנו צרה, קושי או שאיפה רוחנית – נזכר שהנשק החזק ביותר שבידינו אינו השתדלות נשמית בלבד, אלא כוח התפילה, שהוא חוק טבע רוחני שחוק מכל גזירה.

רשימת השיעורים של הרב ראובן גולן שליט"א בביהמ"ד "דרכי תורה"

ימים א' ג' ד' – הלכות כשרות המטבח (לאחר ערבית בצאת הכוכבים)

יום שלישי | "סמיכת הבר" | הלכות איסור וחיית | 20:30-21:30

יום רביעי | טו"ז בית יוסף הלכה למעשה | הלכות שבת | 20:30-21:30

יום חמישי | שיחה על פרשת השבוע | 17:20-18:00

שבת קודש | גמרא "מסכת מגילה" | 16:15-17:00

שבת קודש | הלכות שבת | 17:00-17:30

שבת קודש | אור החיים הקר' | כ' – 20 דקות לפני צאת השבת

שיעורי הרב ראובן גולן במגוון נושאים

ביקור הלשון בטל' 0733-71-81-56

שזתפות בזיכרי הרבים של "בארה של תורה"!

הסרת שביעית בלעדי: הקדשת הגיליון מולו לברכה,

לרפאה או עילוי נשמה 250 ש"ח.

הקדשה אישית (במסגרת ייעודית): 50 ש"ח.

לפרטים ניתן להתקשר או לשלוח הודעה לטל' - 053-4514677